

KAPRONCZAY KÁROLY

A RÉGI TABÁN PATIKÁI ÉS PATIKUSAI

A budai vár déli falainál elterülő, a Duna partját szegélyező egykori várost – ma inkább park – nevezték Tabánnak, ahol az egykor romantikus házak között nyüzsgő élet folyt, szerbek, németek, különféle balkáni népek és természetesen magyarok lakták; kereskedők, halászok, szőlővel (kapások, bortermelők, borkereskedők) foglalkozók. A Duna két partja között itt a legkisebb a távolság, a korábbi időkbe visszamenve mindig átkelőhely volt: hol kompon, hol hajóhídon ment át a forgalom, a hídfőket mindig katonaság vigyázta. A rómaiak is birtokolták, a honfoglaló magyarok is lakták a települést.

Fontossága a tatárjárás után értékelődött fel, amikor IV. Béla király a Duna-part felett emelkedő hegyen várat emelt, a budai folyóparton letelepedtek a keresztes lovagok, a különböző helyen feltörő meleg vizek mellett fürdők emelkedtek, de továbbra is meghatározó szerepet játszott a kereskedelem. A törökök feldúlták és elpusztították a várost, de csakhamar újjáéledt, csak lakosai cserélődtek ki: a délről menekült szerbek, délszlávok mellett sok török tímár is megélhetést talált itt. Innen ered a Tabán neve is: a török adójegyzekek e térséget Tabánnak nevezték. Buda 1686. évi ostromakor teljesen elpusztult, a török lakosság elmenekült, az itt maradt szerbekhez más délszlávok költöztek és a várost a korabeli feljegyzések csak Rácvárosként emlegették. A lakosság többsége még katolikus volt, de mellettük sok volt a görögkeleti rítust követő. Hamarosan németek és magyarok telepedtek le, a lakosság egy része a környező hegyoldalakon szőlővel és bortermeléssel foglalkozott, a városban kereskedők mellett sok volt az iparos, elsősorban Budavárát látták el termékeikkel.

A városka egyébként gyorsan fejlődött, 1739-ben még csak ezren lakták, de 1780-ra a lakosság megháromszorozódott. A felekezettek külön templomot építettek, a görögkeletiek 1809-től már püs-

pökséget tudhattak maguknak. A várost 1810-ben hatalmas tűzvész pusztította el, de fontosságát bizonyítja, hogy egy-két év alatt ismét felépült és megszépült. A várost nemcsak iparosok és kereskedők lakták, de itt élt – többek között – Virág Benedek, a jeles költő, Döbrentei Gábor, és más jeles szellemi foglalkozású emberek. Megemlítjük, hogy Semmelweis Ignác nagyapja, Müller Fülöp 1791-ben kocsigyárat telepített a városba, híres kocsijai biztosították a postaszolgálatot Bécs és Buda között.

A város hamarosan patikával is rendelkezett: Beer József Kajetán 1786-ban a Tabánnal teljesen összeépült Krisztinavárosban alapított gyógyszertárat, amit 1789-ben Farkas István gyógyszerész vásárolt meg, s áthelyezte a Tabánba, a mai Szarvas-háztól – a Vár felé – kb. 200 méterre levő Palota utcába, és a Szent Háromság nevet adta patikájának.

Farkas gyógyszerésztől Höppler János tulajdonába került a patika, de Höppler hamarosan meghalt, s özvegyétől a patikát Ráth József (1769–1835) patikus vásárolta meg 1805-ben. Ettől kezdve a Ráth-patika valóban nevezetes gyógyszertárrá vált. Ráth József tekintélyes polgára volt a városnak, városi tanácsos lett, a maga tehetségének köszönhetően karrierjét, s a budai gyógyszerész-testület elnöke is volt. Ezt a testületet a Helytartótanács 1786-ban hívta életre, valójában érdekvédelmi testületként működött, felügyelte a szakmai képzést, vizsgáztatta a gyógyszerész-jelölteket, ugyancsak felügyelte a gyógyszertárak árképzését, s a patikák közötti versengést is szabályozta. A grémium elnöke a városi testület állandó tagja lett, így hivatalból tanácsosi méltóság illette meg. Fia, Péter 1836-ban feleségül vette a kereskedelmi cég vezetőjének, a leggazdagabb tabáni kereskedőnek, Semmelweis Józsefnek Júlia nevű leányát, Semmelweis Ignác nővérét.¹

¹ Lásd bővebben: Kapronczay Károly (összeáll.): Semmelweis. Az első Semmelweis-kutató, Beretzky Endre emlékére, Semmelweis Ignác halálának 150. évfordulóján. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Bp., 2015. MTA Orvostörténeti Munkabizottsága – MATI – Kőbánya Önkormányzata. 160 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 109.) URL: <http://real.mtak.hu/25576/>

Ráth József négy fia közül a legidősebb katolikus pap, a budai Mátyás templom apátplébánosa, majd esperes lett, a második (Péter) gyógyszerész, a harmadik dragonyos ezredes, a negyedik (Károly) jogász, 1867-től képviselő, 1873-tól az egyesített Budapest főpolgármestere lett. A testvérek részt vettek a szabadságharcban, ezért kisebb-nagyobb büntetést szenvedtek. Különös kapcsolat alakult ki Ráth József patikus és a Bajorországból ide települt Müller Fülöp családja között: a neves mester harmadik házasságából született Bernát (1810–1901) vonzódott a gyógyszerészet felé és mi sem volt természetesebb, hogy a közeli Szentháromság gyógyszerertárban töltse napjait. Amikor az ifjabb Ráth gyógyszerész (Ráth Péter) vizsgáinak letétele után külföldi tanulmányútra ment, helyét gyakornokként Müller Bernát foglalta el, amelynek alapján 1829-ben letette a gyakornoki vizsgát.

Ráth Péter (1812–1873) iskoláit a Budavárban levő királyi gimnáziumban végezte, utána apja mellett ismerkedett meg a gyógyszerészettel és 1828-ban a pesti orvosi karon gyógyszerészi oklevelet szerzett. Ezt követően Bécsben és Grazban dolgozott, csak 1833-ban tért vissza, és apja halála után tulajdonába került a Szentháromság patika. Semmelweis Júliával kötött házasságából hat gyereke született. 1848 áprilisában az elsők között lépett be a nemzetőrségbe, ahol kapitányi rangot kapott és Buda rendjéért lett felelős. E tisztség valójában a rendőrpáncsnokságot jelentette, fenntartotta a rendet és a nyugalmat.

Ráth Péter nemcsak tehetséges gyógyszerész, hanem kiváló közéleti ember is volt: 1840-ben a Budapesti Gyógyszerész Testület tagjaként kezdeményezte az alapszabályzat újrafogalmazását, amelynek a kidolgozását irányító testület elnöke lett. Ez a testület váltotta azt a bizottságot, amelynek élén egykor apja volt. 1847-től titkára, 1854-től elnöke lett és ebben a tisztségben 1853-ban magával az uralkodóval tárgyalt az ármeghatározás központi szabályozásáról. 1867-ben megszervezte az első országos gyógyszerészi nagygyűlést, 1867-től tagja lett az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, és mint e testület tagja hivatalból vezette a Közegészségügyi Törvény

(1876) gyógyszerészettel foglalkozó fejezetének törvényelőkészítő bizottságát. Ugyancsak tagja volt az első Magyar Gyógyszerkönyv szerkesztő bizottságának (1871). Érdemének tulajdonítja a hazai gyógyszerészet-történetírás, hogy felülmúlhatatlan volt aktivitása a városi és vidéki gyógyszerészeti érdekvédelem tekintetében, egyik kezdeményezője lett az Országos Gyógyszerész Társaság megalapításának (1872), amelynek első elnöke lett.

Igazi lokálpatrióta volt: Buda és a Tabán országgyűlési képviselője 1867-től, egyik alapítója a pesti Vakok Intézetének, a fővárosi Betegápoló és Temetkezési Egyesületnek, számos jótékonyági alapítvány igazgatósági tagságát is elvállalta. Halála váratlanul következett be, főleg a gyógyszerész társadalmat érte nagy veszteség, amelynek szervezésében a kiegyezés előtt és után sokat tett, vezéralakja volt a modern hazai gyógyszerészeti közéletnek. Az elnöki székben sógora és barátja, Müller Bernát követte.

Müller Bernát 1810. május 1-jén született, abban az évben, amikor nővére Semmelweis József felesége lett. Abban az időben nem volt ritkaság, hogy a „nagybácsi” szinte egykorú volt unokaöccseivel, unokahúgaival. Valójában a Semmelweis-gyerekekkel nőtt fel, egy iskolába jártak, barátságban voltak a környék gyerekeivel, így Ráth Péterrel, Ráth patikus fiával is. Az is természetes volt, hogy a gyógyszerészi pályára készülő Müller Bernát gyakornoki vizsgájára a Szentháromság patikában készült fel, de a vizsga letétele (1829) után ő a selmecebányai bányászati akadémiára ment és elsősorban ásványtannal foglalkozott. Visszatérve Pestre újabb gyógyszerészi vizsgát tett, majd Bécsben tanult és itt szerezte meg gyógyszerészmesteri oklevelét. Az ezt követő évtizedben elsősorban Bécsben dolgozott és visszatérve Budára Ráth Péter gyógyszerertárában dolgozott.

Még pesti tanulmányai idején került barátságba a botanika tanárával, Sadler Józseffel, és az ő ösztönzésére kezdte el botanikai tanulmányait: rendszeresen gyűjtőutakat szervezett az erdélyi havasokba, jeles gyűjteményt épített, amelyről gyakorta publikált bécsi szaklapokban. Botanikusi tevékenysége mellett nem adta fel a

gyógyszerészi pályát: apja halála után (1842) kapott örökségéből megvásárolta Pesten a Kerepesi út 12. szám alatt levő Megváltó Gyógyszertárat, amelyet haláláig vezetett. Bármilyen megbízást kapott, bármilyen országos tevékenységet fejtett ki, ez a patika adta megélhetését és szakmai munkája gerincét.

Részt vett a gyógyszerészképzésben, az egyetemi vizsgabizottság elnöke volt, 1850-ben botanikából doktori oklevelet szerzett, az elsők között nyerte el gyógyszerismeretből a magántanári képesítést. A hivatalos okmányok átvétele váratott magára, hiszen Müller Bernát részt vett a szabadságharcban, nemzetőr kapitányi fokozattal rendelkezett, ami a Bach korszakban mellőzésre adott okot. (1861-ben kapta meg magántanári előadói jogát.) Ezt a fokozatot 1857-ben a doktori címmel együtt megkapta a giesseni egyetemről is. 1868-ban az Országos Közegészségügyi Tanács tagjává nevezték ki, jelentős szerepe volt az első magyar gyógyszerkönyv megszerkesztésében és kiadásában. A galenikus részt ő szerkesztette.

1841-ben egyik alapítója volt a Magyar Természettudományi Társulatnak, 1872-ben az Országos Gyógyszerészi Egyesületnek és a Gyógyszerészi Nyugdíj Intézetnek. Széles szakirodalmi tevékenységet fejtett ki, a botanikán kívül foglalkozott kémiai és élettani kérdésekkel, a gyógyszerészképzés reformjával. Kora egyik legtöbbet publikáló gyógyszerésze volt. Szinte az utolsó napjáig dolgozott patikájában. Gyermekei közül Kálmán (1849–1926) orvos, egyetemi tanár, a kor legnagyobb egészségügyi szervezője volt, aki 1909-ben bárói méltóságra emelkedett. Másodszülött fia, László (1855–1941) a Monarchia neves diplomatája, Balkán-szakértője lett, aki volt bulgáriai és konstantinápolyi, végül tokiói követ, valamint az első világháború alatt a közös külügyminiszter állandó helyettese lett. Több alkalommal készített elő fontos diplomáciai szerződéseket. 1909-ben ő is bárói méltóságot kapott. Az első világháború után visszavonultan élt Bécsben és Budapesten.

A nevezetes Ráth patikát – Tabán lebontása előtt – a mai Oktogon környékére helyezték át, sajnos kevesen ismerik múltját és nevezetes gyógyszerészeit.